

**ІСТОРІЯ ХЕРСОНСЬКОГО АДМІРАЛТЕЙСТВА
В ЕКСПОЗИЦІЇ ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ****Вдовиченко Є.В.***(Херсонський державний аграрний університет)*

У експозиціях більшості обласних краєзнавчих музеїв пріоритетною вважається тематика, яка розкриває виробничу спрямованість регіону. Останнім часом у Херсоні їй приділяється особлива увага. 2013 рік – ювілейний в історії міста. 235 років тому відбулася подія, що визначила майбутнє краю, як одного із центрів розвитку суднобудування на Півдні України. Адміралтейство, урочисто закладене 19 жовтня 1778 року стало не тільки колискою Чорноморського флоту, а й дало Херсону ім'я «місто корабелів».

У наш час створити повну історію адміралтейства можливо тільки на підставі документів, що знаходяться за кордоном – у Російському державному архіві Военно-морського флоту (Санкт-Петербург, Росія). Саме тому, на наш погляд, надзвичайну цінність представляють експонати, представлені у фондах та експозиції Херсонського обласного краєзнавчого музею. Наявні у ньому джерела інформації дозволяють досліднику відтворити історію не тільки Херсонського адміралтейства, але й суднобудування України в цілому на конкретних фактах.

У експозиції робиться акцент на першочергове значення будівництва Адміралтейства при заснуванні міста Херсон. Центральне місце в експозиції займає діорама присвячена початковому етапу будівництва кораблів у Херсоні. Представлені на стендах речові пам'ятки ілюструють умови, у яких працювали перші робітники. Як відомо, будівництво Херсонського адміралтейства забезпечувалося робочою силою за прийнятою в Російській імперії схемою: за рахунок казенних майстрів, найманих працівників, приписних солдатів та каторжан. Маючи необмежену владу, Г.О. Потьомкін (1739 – 1791 рр.) використовував декілька способів залучення робітників на будівництво верфі та кораблів. Завдяки екскурсіям, бесідам із кваліфікованими науковими співробітниками, додатковій літературі, відвідувачі мають можливість відтворити історію перших поселенців міста. У центральних губерніях Росії набирали кріпосних селян, що володіли теслярським або ковальським ремеслом, і назначали їх в рекрути на 25-

річну військову службу. Робочий день для них встановлювали від 9 до 16 годин в залежності від тривалості світлового дня[1].

В експозиції музею міститься цінна інформація про засновників Херсону. Визначено роль одного із «батьків» міста І.А. Ганнібала (1735 – 1801 рр.). Спираючись на підібраних помічників, ця енергійна людина, зуміла реалізувати більшість ідей щодо створення міста та адміралтейства. Саме його портрет представлено у музеї. Як свідчать матеріали представлені у експозиції музею, використання переважно кріпацької праці, хронічна відсутність кваліфікованих спеціалістів з основ суднобудування та низький рівень забезпеченості необхідними будівельними матеріалами унеможливили виконання програмних завдань щодо темпів створення суднобудівної бази у Херсоні [2].

Експозиційний матеріал, підібраний за хронологією розвитку міста, доводить, що у першій чверті XIX ст. Херсонське адміралтейство стало найбільшим на півдні Російської імперії. На великій площі адміралтейства розмістилися численні морські магазини (складські приміщення), присутні місця управління командира порту, адміралтейські майстерні (бондарна, помпова, котельня, малярна, ливарна, ковальська). В адміралтействі знаходився морський артилерійський арсенал, склади корабельних та різних інших судових приладь, шогловий, прядильний та конопательний магазини, на пальної платформі на Дніпрі – пиляльна, обширна дерев'яна набережна, зроблений з колод палісад (ряд забитих дерев'яних палів в земляні укуси, вали) довкола верфі. Уздовж річки було зведено 5 доків.

Особливе місце в експозиції Херсонського обласного краєзнавчого музею посідає спуск першого 66-ти гарматного корабля «Слава Катерини» 16 вересня 1783 року. Саме він став першим бойовим кораблем Чорноморського флоту. Важливим експонатом даної виставки виступає модель первістка херсонських корабелів, що дозволяє відвідувачам відчути і зрозуміти грандіозність кораблебудування кінця XVIII ст. Загальні розміри першого бойового корабля Херсон-

ського адміралтейства були такими: довжина 48,77 м., ширина без обшивки 13,5 м., глибина інтрюму 5,79 м. Замість традиційних 30-ти фунтових гармат обійшлися 24-х фунтовими, що були у наявності, які «столь малую имеют разность, что с таковою же пользою в действии употребляемы быть могут». Початок суднобудівної діяльності Херсонського адміралтейства потребував розробки технологій спорудження суден і визначення їх конструкційних характеристик. Кораблі мали відповідати як специфіці Чорноморського регіону, обмеженого розмірами і можливостями театру бойових дій, так і природно-кліматичним особливостям [3].

Значне місце у колекції Херсонського обласного краєзнавчого музею посідає ще одна важлива історична подія, а саме – візит до міста російської імператриці Катерини II (1729-1796). До її прибуття було побудовано значну кількість архітектурних та мистецьких пам'яток. Імператрицю супроводжували у «мандрівці» до Херсону міністри, консули та уповноважені європейських держав. Показ флоту давав зрозуміти європейцям, що Росія назавжди закріплюється на Чорному морі. Для ефективного доказу цього Г.О. Потьомкін приготував одночасний спуск декількох кораблів: два 80-ти гарматних – «Рождество Христово» та «Йосиф II», 66-ти гарматний «Святой Владимир» і 50-ти гарматний «Александр Невский». [4].

Джерельні матеріали музею з історії Херсонського адміралтейства широкомасштабно та комплексно відображають значення та роль верфі у кар'єрі корабельних майстрів, що пізніше стали відомими військовими суднобудівниками. Наприклад, йдеться про бригадира Семена Афанасьєва, за проектами якого у Херсоні було побудовано близько 20-ти суден (з них дев'ять 66-ти гарматних, які стали основою Чорноморського флоту), оберсерваєра Олександра Катасонова (розробив проекти кораблів нового типу

«Захарий и Елисавета», «Самсон и Анна»), інженера Михайла Суровцева (здійснював будівництво найбільших та найпотужніших на той час кораблів «Ягудиил», «Полтава» та ін.), генерал-лейтенанта Олександра Каверзнева (автора та організатора побудови двадцяти кораблів різних типів оригінальної конструкції, таких, як канонерський човен типу «Скорпион»).

До експозиції музею, що відображає вітрильне суднобудування включено всі види експонатів: зброю, одяг, прапори, медалі та документи часів існування Херсонського адміралтейства. В експозиції музею акцентується увага на ліквідації Адміралтейства. Причиною даної події стала неможливість конкуренції з Миколаївським адміралтейством, після поглиблення інгульського та очаківського фарватерів. У 1829 році останні обози з матеріалами та обладнанням покинули херсонську верф [5]. Матеріали експозиції Херсонського обласного краєзнавчого музею вказують на той факт, що незважаючи на існування адміралтейства лише неповні 50 років, в історію воно увійшло як «коліска Чорноморського флоту». У першій чверті XIX ст. основне ядро флоту становили кораблі херсонської побудови.

Аналіз історичних джерел з історії суднобудування, а саме Херсонського адміралтейства, у фондах, експозиціях, виставках обласного краєзнавчого музею, переконує, що музеї – важливий інструмент зберігання різноманітного та багатого за обсягом матеріалу. Дослідники історії суднобудівної промисловості, загальних науково-технічних проблем не залишають поза увагою ці багаті сховища джерел. Особливий інтерес викликає експозиція краєзнавчого музею міста Херсон, яка створена за загальноєвропейськими стандартами музезнавства і є гарантом науково-історичної цінності представлених документів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Материалы для истории русского флота. – СПб. – Тип. Морского министерства. – 1877. – С. 715.
2. Рижева Н.О. Історія суднобудування на теренах України. / Н.О. Рижева / Київ. – П.П. Сергійчук М.І. – 2008. – С. 150.
3. Сацкий А.Г. Первый линейный корабль Черноморского флота / А.Г. Сацкий //

- Судостроение. – 1988. - №1. – С. 56.

4. Веселаго Ф. Список русских военных судов с 1668 по 1860 год. – СПб. – 1872. – 444 - 445 С.

5. Чубинский В. Историческое обозрение устройств управления морским ведомством в России / В. Чубинский / СПб. – Тип. Морского министерства. – 1869. – С. 226.